

ALFRED ZNAMIEROWSKI



HERALDYKA I WEKSYLOLOGIA

Wydawnictwo ARKADY



szwedzcy królowie. Z kolei pod rządami rosyjskimi (1809-1917) czynili to carowie, którzy formalnie nosili także tytuł Wielkiego Księcia Finlandii. Herby miejskie tworzone były wprawdzie już w XVII-XIX w., lecz zdecydowana większość miast posiada je dopiero od drugiej połowy XX w. Mają one wyłącznie podstawową formę i w większości są jednopolowe. Charakterystyczne jest stosowanie w godłach wzorunków lokalnie używanych sprzętów i narzędzi, które są trudne do rozpoznania przez mieszkańców innych krajów. Dzięki → Gustafowi Numersowi wykształcił się charakterystyczny dla fińskiej heraldyki styl o prostych, wyrazistych kształtach figur i uzyskiwaniu w herbach efektu reliefu wypukłego dzięki dodawaniu ciemnych i jasnych linii.

Flag Book, The → *Alverdens flag i farver.*

Flag Bulletin, The – pierwszy na świecie biuletyn weksylologiczny wydawany od 1961 przez → Whitney Smitha i Gerharda Gralla, od 1962 do 2011 jako biuletyn → *Flag Research Center*. Początkowo kwartalnik, później dwumiesięcznik o nakładzie ponad 1000 egzemplarzy. Ukazywały się w nim artykuły czołowych weksylologów świata, co zapewniało mu bardzo wysoki poziom naukowy.

Flag Design Center – profesjonalna instytucja weksylologiczna założona przez Alfreda → Znamierowskiego w 1979 w San Diego (Kalifornia), przeniesiona do Warszawy w 1994. W 1995 współorganizowała w Warszawie XVI → Międzynarodowy Kongres Weksylologiczny. Głównym celem jej działalności było pozyskiwanie i archiwizowanie materiałów źródłowych o weksyliach całego świata oraz projektowaniu flag dla instytucji i osób prywatnych. Od 1981 była członkiem → FIAV. Działalność zakończyła w 1997, w związku z utworzeniem → Instytutu Heraldyczno-Weksylologicznego.

Flag Institute – brytyjska instytucja łącząca cele stowarzyszenia weksylologów i instytutu badawczego. Założona w 1971 w Londynie przez → Williama Cramptona i tego samego roku przyjęta do → FIAV. Była organizatorem → Międzynarodowych Kongresów Weksylologicznych w Londynie (1973), Oksfordzie (1983) i Yorku (2001). Jej pierwszym prezesem był → Edward Barraclough. Obecnie zrzesza ponad 500 weksylologów z całego świata.

Jest wydawcą magazynu weksylologicznego → *Flagmaster*. Instytut prowadzi rejestr flag brytyjskich, zajmuje się projektowaniem weksyliów i udziela konsultacji. Zapewnia usługi weksylologiczne rządowi Wielkiej Brytanii i wielu organizacjom na świecie, w tym ONZ. Pod jego pieczęcią znajduje się Biblioteka Williama Cramptona w Kingston upon Hull, jedna z największych tego typu bibliotek na świecie. Głównym weksylologiem jest → Graham Bartram.

Flag Research Center – pierwsza w świecie profesjonalna instytucja weksylologiczna, utworzona w 1962 r. przez → Whitney Smitha w Winchester (Massachusetts). W 1969 r. organizator III → Międzynarodowego Kongresu Weksylologicznego w Bostonie, na którym założono → FIAV. Prowadził prace badawcze, konsultacje i działalność wydawniczą. Do roku 2011 wydawał pierwsze w świecie czasopismo weksylologiczne → *The Flag Bulletin*. Zgromadził największe na świecie weksylologiczne archiwum i bibliotekę. W 2013 cały dorobek został przekazany Briscoe Center for American History przy University of Texas w Austin (Teksas).

Flag Society of Australia – stowarzyszenie weksylologów australijskich założone w 1983 w Melbourne. Członek → FIAV od 1985. Organizator dwóch → Międzynarodowych Kongresów Weksylologicznych: w Melbourne (1989) i Sydney (2015). Strona internetowa: www.flagsaustralia.com.au

flaga – najbardziej powszechnie używane → weksylium wykonane z tkaniny. Z reguły ma kształt prostokąta o ściśle określonych proporcjach.

- f. armatorska – flaga kompanii zajmujących się przewozem towarów drogą morską.
- f. armii – flaga określająca rodzaj wojsk, używana w miejscach stacjonowania jednostek armii, paradach i innych uroczystościach wojskowych.
- f. celna – flaga statków i urzędów celnych.
- f. funkcyjna – flaga dostojnika pełniącego wysoką funkcję rządową, wojskową lub policyjną. Najczęściej występują: flaga premiera, flagi ministrów i ich zastępców, flagi szefów sztabów i ich zastępców, flagi inspektorów generalnych rodzajów sił zbrojnych.
- f. gabinetowa – flaga na specjalnym stojaku, umieszczana w gabinecie lub sali konferencyjnej. Wykonana jest zwykle z tkaniny najwyższej jakości i obszyta frędzlą.

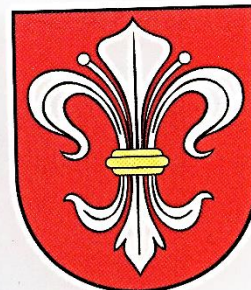


Figura. Lilia w herbie miasta Mikstat (Polska)

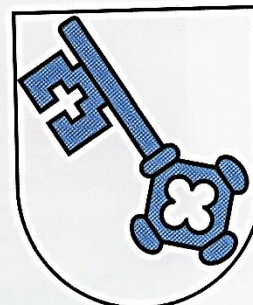


Figura. Klucz w herbie gminy Walliswil bei Wangen (Szwajcaria)



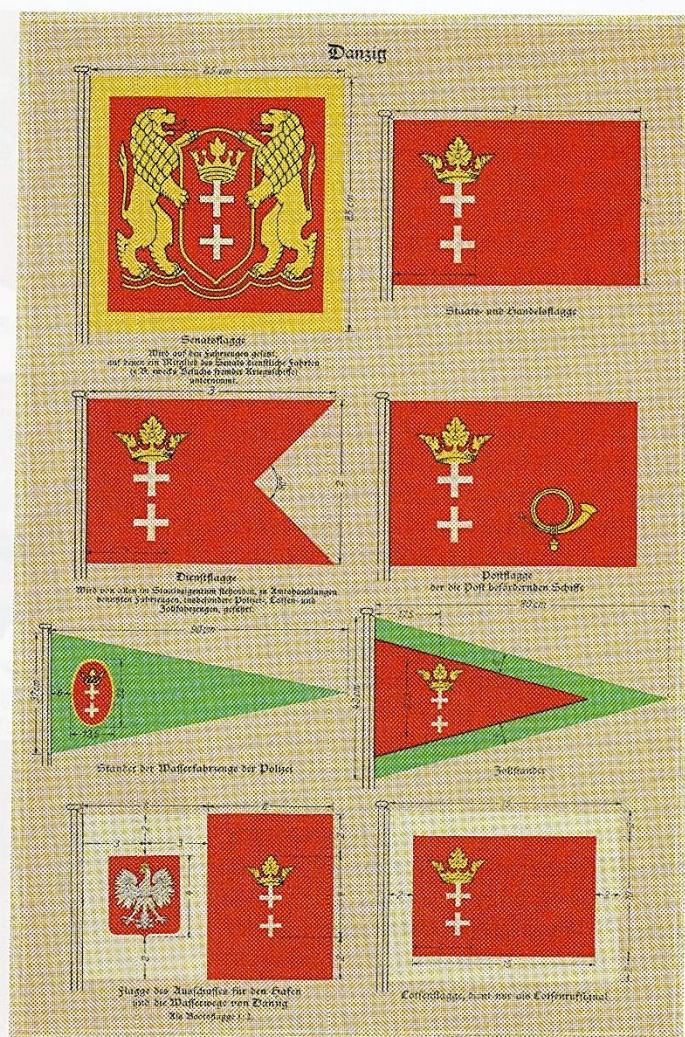
Figura. Miecz na opak w herbie miasta Szczekocin (Polska)



Figura. Gwiazda w herbie gminy Bandol (Francja)



Figura. Topór w herbie Ossolińskich



Flaggenbuch.
Karta z weksyliami
Wolnego Miasta Gdańska



Flaga Europejska

- f. heraldyczna – flaga, na której płacie, w barwie (barwach) pola tarczy herbowej, umieszczone jest godło herbowe.
- f. herbowa – flaga o jednobarwnym płacie z herbem w środku lub w → części czołowej.
- f. lotnictwa cywilnego – flaga używana na terenie lotnisk i lądowisk cywilnych.
- f. lotnictwa wojskowego – flaga używana na terenie lotnisk i lądowisk wojskowych oraz miejsc stacjonowania jednostek lotnictwa wojskowego.
- f. marynarki wojennej – flaga określająca rodzaj wojsk, używana w miejscach stacjonowania jednostek marynarki wojennej, podczas parad i innych uroczystości wojskowych.
- f. narodowa – flaga używana przez obywateli, stowarzyszenia, przedsiębiorstwa, instytucje itp.
- f. okolicznościowa – flaga zaprojektowana dla nadania uroczystego charakteru jednorazowym wydarzeniom politycznym, gospodarczym lub sportowym, a także na konkretną uroczystość, najczęściej związaną z rocznicą ważnych wydarzeń.

- f. państwowa – flaga używana przez władze, instytucje, stowarzyszenia i obywateli danego państwa.
- f. pilota – flaga statków pilotowych.
- f. pocztowa – flaga statków przewożących pocztę.
- f. rangowa – flaga admirała floty, admirała, wiceadmirała, kontradmirała, komandora lub generała, podnoszona w czasie ich obecności na pokładzie okrętu wojennego.
- f. służbowa – flaga na statku pełniącym służbę zleconą przez władze państwowe. W Polsce flagę taką mają: służba hydrograficzna i dozorca urzędu morskiego, służba ratownicza i do zwalczania zanieczyszczeń, lodolamacze, piloci portowi, oraz służby pożarnicze, szkolne, celne, sanitarne i telekomunikacyjne.
- f. stolikowa – nieduża flaga mocowana do pręta z podstawką, ustawiana na biurku wysokiej rangi urzędnika lub stole konferencyjnym. Flagi takie używane są głównie w czasie konferencji międzynarodowych lub podpisywania umów międzynarodowych.
- f. urzędowa – flaga używana przez władze i urzędy państwowe lub samorządowe.
- f. wojsk lądowych – flaga określająca rodzaj wojsk, używana w miejscach stacjonowania jednostek wojsk lądowych, podczas parad i uroczystości wojskowych.
- f. wojsk lotniczych i obrony powietrznej – flaga określająca rodzaj wojsk, używana w miejscach stacjonowania jednostek lotnictwa wojskowego i obrony powietrznej, podczas parad i uroczystości wojskowych.
- f. wojsk specjalnych – flaga określająca rodzaj wojsk, używana w miejscach stacjonowania jednostek wojsk specjalnych, podczas parad i uroczystości wojskowych.

Flaga – biuletyn → Polskiego Towarzystwa Weksylologicznego. W 1999-2002 ukazały się 24 numery redagowane przez → Alfreda Znamierowskiego. W nowej szacie graficznej publikację wznowiono w połowie 2014 pod redakcją Krzysztofa Jasińskiego.

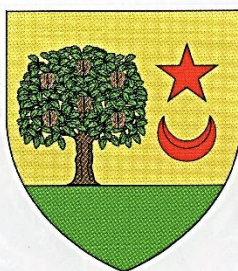
Flaga Europejska (ang. *European Flag*, fr. *Drapeau Européen*) – nazwa flagi, jaką w 1955 przyjęła Rada Europy. Od 1986 używana była także przez Europejską Wspólnotę Gospodarczą, a od 1992 stosowana jest przez Unię Europejską. Umieszczony na niebieskim płacie krąg złożony z 12 złotych gwiazd jest symbolem perfekcji i pełni. W oficjalnym objaśnieniu symboliki napisano między innymi: *Tak jak dwanaście znaków Zodiaku reprezentuje cały wszechświat, dwanaście złotych gwiazd jest symbolem wszyst-*

Ortenbucher Wappenbuch – niemiecki herbarz z 1466-1473. Na 480 kartach przedstawiono w nim pełne herby ziemskie z różnych państw Europy, herby rodowe (głównie szlachty niemieckiej i austriackiej), herby biskupów i 40 chorągwi. Oryginał znajduje się w zasobach Bayerische Staatsbibliothek w Monachium.

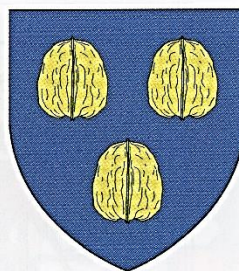
orzech – w starożytnej Grecji orzech włoski był symbolem daru prorokowania, a w Rzymie namietności. Ze względu na zawartość oleju i podobieństwo do kształtu mózgu uważany był też za symbol mądrości. W Irlandii taką symbolikę przypisuje się orzechowi laskowemu. W mitologii germańskiej orzech laskowy był jednym z atrybutów boga Thora. Orzech laskowy występuje w herbach kilkudziesięciu miast i gmin w Europie (→ leszczyna).

orzeł – król ptaków, władca przestworzy, który już w starożytności był symbolem bogów i władców. Znak królów starożytnej Persji i Babilonu. Oznacza potęgę, siłę i śmiałość. Już wiele tysięcy lat temu orzeł był symbolem zwycięstwa, ponieważ – jak głoszą legendarne przekazy – potrafił pokonać węża, a nawet lwa. Na płaskorzeźbach perskich i hetyckich orzeł trzymał w szponach lub miał pod nimi dwa lwy bądź dwa inne zwierzęta. Zwycięstwo orła w walce z wężem miało symbolizować zwycięstwo światła nad ciemnością i dobra nad złem, a także wyższość ducha nad ciałem. Była to również alegoria pokonania szatana i grzechu przez Chrystusa. Orzeł jest atrybutem św. Jana Ewangelisty, gdyż jego ewangelię uznano za najbardziej wzniosłą i jak słońce rozjaśniającą blaskiem prawdy objawionej.

- Znak orła używano w Persji już pięć tysięcy lat temu. Stamtąd dotarł do Europy dzięki Aleksandrowi Wielkiemu, od którego przeszli go Seleucydzi i Ptolemeusze. W starożytnej Grecji orzeł stał się symbolem Zeusa, nosicielem jego piorunów. Symbolizował władzę duchową i królewską, zwycięstwo i łaskę. Takie samo znaczenie symboliczne orzeł miał w starożytnym Rzymie, w którym uznawano go za posłańca Jowisza. Przedstawiany z → wrzecionem gromu w szponach i otoczony → wieńcem laurowym stał się symbolem cesarstwa. Po podziale cesarstwa w IV w. na części zachodnią i wschodnią, ta druga (Bizancjum) przyjęła za swój znak orła dwugłowego. Kiedy w 800 r. Karol Wielki otrzymał koronę cesarską z rąk papieża Leona III, przejął także znak rzymskiego



Orzech w herbie rodziny
Nougard (Francja)

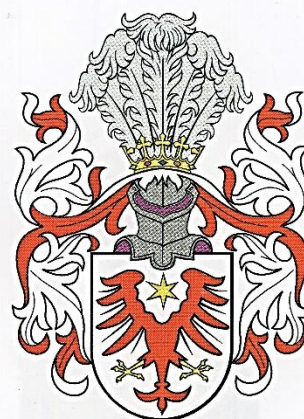


Orzechy w herbie miasta
Néoules (Francja)

orła, który później stał się godłem herbu Świętego Cesarstwa Rzymskiego.

- Heraldyczny orzeł ma głowę zwróconą w prawo, rozpostarte skrzydła i duży, ozdobny ogon. Jego dziób i łapy zakończone są szeroko rozczapierzonymi szponami, wyolbrzymionymi w stosunku do całego ciała. Najczęściej mają inną tynkturę niż sam orzeł, który zwykle jest srebrny, czarny lub czerwony. Z rzadka występują także orły błękitne (Krajina, hrabstwo Värmland w Szwecji), szachowane (Morawy) i w barwach naturalnych (USA, Meksyk).

- Orzeł występuje w herbach rodowych i miejskich we wszystkich krajach, natomiast w herbach ziemskich orła spotyka się przede wszystkim w Europie Środkowej i Południowej. Orzeł w koronie i z → przepaską na piersiach albo bez nich był lub jest między innymi godłem: Brandenburgii, Prus Wschodnich i Królewskich, Tyrolu, Górnego i Dolnego Śląska, księstwa Modeny i biskupstwa Trydentu. Pół orła



Orla

ORZEŁ W HERBACH I



Polska



Dolny Śląsk



Niemcy



Frankfurt nad Menem

ORZEŁ W HERBACH II



Tyrol



Austria



Brandenburgia



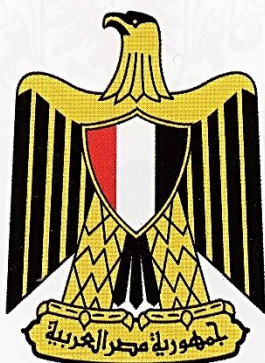
Obwód czernihowski (Ukraina)



Rosja



Czarnogóra



Orzeł Saladyna w herbie Egiptu

i → półorzeł występują w wielu herbach miejskich i ziemskich w Szwajcarii, Niemczech, Austrii, Czechach i Polsce. Godłem herbowym jest także → szaszor (orzeł bez głowy) i → orlek (bez ogona), a nawet orla głowa, skrzydło lub łapa. Orla łapa znajduje się m.in. w herbach miast Kürnberg (Badenia), Zbrosławice (Czechy) oraz Dobrzany i Suchań (Polska).

• Wiele orłów ma na skrzydłach przepaskę, najczęściej zakończoną → trójlistem. Orły śląskie mają przepaskę sierpową w kształcie bardzo wąskiego półksiężyca, biegnącą przez oba skrzydła i pierś. Ponieważ

w niektórych wizerunkach herbów występują identyczne orły, pozbawione charakterystycznych przepasek, należy przypuszczać, że przepaska była istotną częścią godła. Można założyć, iż w okresie heraldyki żywej była ona metalowa, służąc do mocowania na tarczy orla wyciętego z sukna czy skóry. Podobną rolę odgrywał zapewne także pierścień na ogonie orla, którego po zakończeniu epoki rycerskiej na wizerunkach herbów na ogół już nie używano.

• Orła w herbie miały niemal wszystkie ważniejsze państwa Europy (a niektóre mają nadal). Czarny orzeł był godłem herbów Zakonu Krzyżackiego, a później Prus (1525-1935) i Niemiec (od 1870) oraz → nosicielem herbów Rosji (1728-1917), Austrii (1493-1867), Austro-Węgier (1867-1918) i Hiszpanii (1479-1492 oraz 1938-1981). Orzeł srebrny (biały) znajduje się w herbie Polski od 1295, występował również od XIII w. w herbie księstwa Modeny. Orzeł złoty był godłem herbu księstw opolskiego (1222-1521) i cieszyńskiego (1290-1918) oraz napoleońskiej Francji (1804-1815). Od XII w. orzeł czerwony stanowił godło herbowe księstw (obecnie krajów związkowych) Tyrolu i Brandenburgii.

• Obecnie orły znajdują się w herbach lub emblematkach państwowych: Armenii, Austrii, Dagestanu, Egiptu, Filipin, Ghany, Inguszetii, Iraku, Jemenu, Jordanii, Kabard-Bałkarii, Libii, Liechtensteinu, Meksyku, Mołdowy, Niemiec, Panamy, Polski, Republiki Czeskiej, Rumunii, Stanów Zjednoczonych, Syrii i Zambii.



Orzeł w herbie regionu Värmland w Szwecji



Orzeł w herbie małym Serbii



Płat sztandaru Węgier z 1848



Sztandar Piechoty Nowej Zelandii

Płat sztandaru rumuńskiego
1872-1881Sztandar 1. Batalionu
Królewskiego Pułku KanadyjskiegoPolska chorągiew Korpusu Kadetów
1747-1865

majątkowym. Dopiero w połowie XV w. wprowadzono tytuł hrabiego. Inne tytuły wiążą się z nadaniami z czasów, kiedy Węgry były pod panowaniem Austrii.

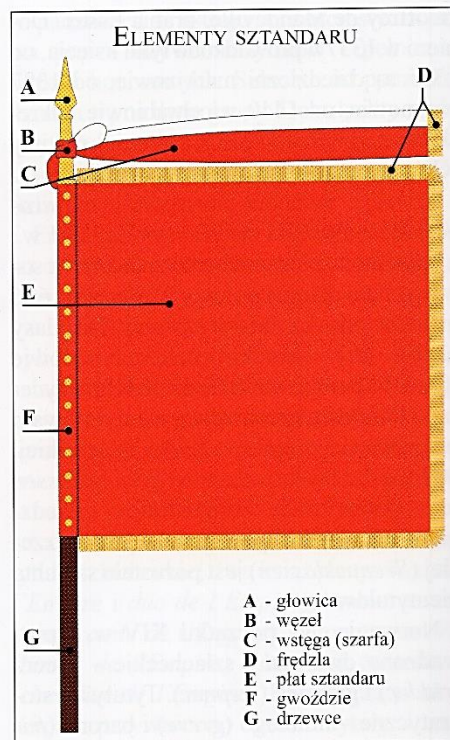
• Rosja. Pierwotną szlachtę tworzyli bojarzy, wywodzący się z drużyny i rady książęcej. Bojarzy cieszyli się podobnymi przywilejami, jak arystokracja w pozostałych krajach Europy. Nową szlachtę tworzyli wasale bojarów. Do początku XVIII w., poza tytułem księcia, nie było tytułów arystokratycznych. Car Piotr I wprowadził w 1722 tytuły hrabiego i barona oraz podział na szlachectwo osobiste i dziedziczne.

• Włochy. W hierarchii szlachty włoskiej jest dziesięć stopni: *principe* (książę władca), *duca* (książę), *marchese* (markiz), *conte* (hrabia), *visconte* (wicehrabia), *barone* (baron), *signore* (szlachcic na włościach), *nobile* (szlachcic), *patricio* (patrycjusz) i *cavaliere* (rycerz).

• Hiszpania. Odsetek szlachty w społeczeństwie był drugi co do wielkości w Europie. Wyższą szlachtę tworzyli grandowie, którym przysługiwały tytuły: książę (*principe* i *duque*), markiz (*marqués*), hrabia (*conde*), wicehrabia (*vizconde*) i baron (*baron*). Do szlachty niższej należą *hidalgos*, *caballeros* i *escuderos*. Grandowie mieli daleko wyższe przywileje i znaczenie polityczne niż w innych krajach Europy, natomiast szlachta niższa należała do najbiedniejszych. Obecnie tytuły szlacheckie mają znaczenie głównie honorowe i wiążą się z niewielkimi przywilejami politycznymi. Prawo nadawania szlachectwa ma król.

• Portugalia. W Portugalii jest tylko ok. 1000 rodów szlacheckich. Hierarchia ma sześć stopni: książę, markiz, hrabia, wicehrabia, baron i szlachcic nieutytułowany.

szrafura – sposób oznaczania tynktur heraldycznych na rysunkach monochromatycznych za pomocą kropek i kresek. Jako pierwsi wprowadzili go pod koniec XVI w. heraldycy w belgijskiej części Niderlandów. Najwcześniejszym znanym przykładem jest brabancka tablica herbowa, wykonana przez Zangriusa w 1600. Kropki oznaczały złoto, dla srebra pozostawiono pole białe, kreski pionowe znaczyły czerwień, poziome – błękit, skrzyżowane pionowe i poziome – czerń, skośne – zieleń. Ten rodzaj szrafowania stał się powszechnie znany dzięki przedstawieniu go w 1638 w dziele → *Tesserae Gentilitiae* przez Włocha → Silvestro Pietrasantę, który dodał linie skośne w lewo na oznaczenie purpury. Rok później identyczny system przedstawił Francuz → Marcus Vulson de



la Colombiere. System ten przyjęty został w większości państw i używany jest do dziś. W niektórych publikacjach jest on uzupełniony przez krzyżujące się linie w skos i skos lewy, oznaczające barwę naturalną (→ tynktury).

sztambuch – popularny od XVI do XVIII w. rodzaj pamiątki, w którym wpisywali się przyjaciele i znajomi, głównie po zakończeniu studiów uniwersyteckich i wspólnych przedsięwzięć. Bardzo często wpisywano wizerunkami własnych herbów. Dlatego właśnie sztambuchy są jednym z najbardziej wiarygodnych źródeł heraldyki rodowej.

sztandar – weksylium występujące wyłącznie w jednym egzemplarzu. Znak jednostki liniowej sił zbrojnych, szkoły wojskowej, jednostki organizacyjnej straży granicznej lub policji, straży miejskiej, straży pożarnej, jednostki samorządu terytorialnego, partii politycznej, stowarzyszenia, związku zawodowego, szkoły itp. Sztandar składa się z dwóch zszytych ze sobą kwadratowych lub prostokątnych płatów tkaniny o odmiennych wzorach i drzewca z głowicą. Trzy skraje płata są obszyte frędzlą;



Sztandar dworski rodu Stafford

SZTUKA HERALDYCZNA

XII WIEK



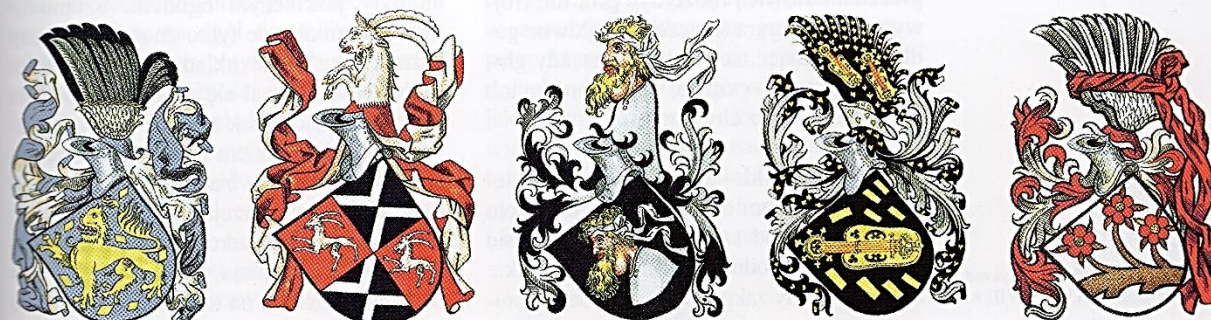
XIII WIEK



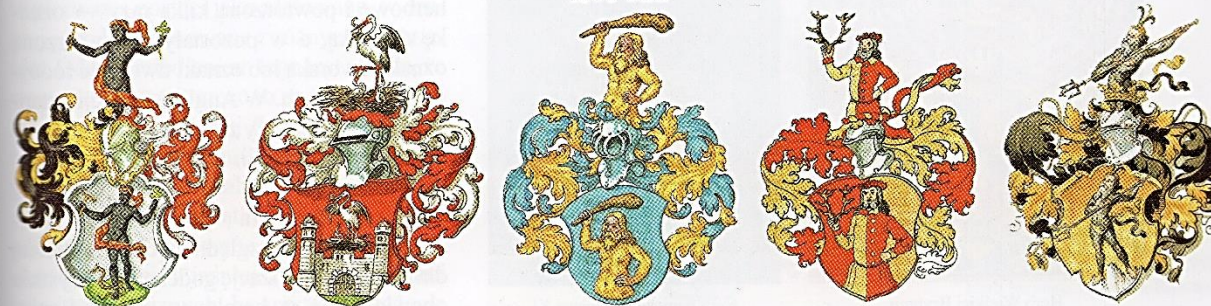
XIV WIEK



XV WIEK



XVI WIEK



SZTUKA HERALDYCZNA XVII I XVIII WIEKU



Herb Bawarii, pałac w Linderhoff



Herb Palmy de Mallorca



Herb Florencji



Herb Pragi



herb Franciszka Ludwika von Neuburga

czwarty przymocowany jest do drzewca, często na stałe, przy pomocy ozdobnych gwoździ. Głowicą może być grot lub trójwymiarowa figura (najczęściej główne godło występujące na płacie). U nasady głowicy wiąże się → szarfę, wstęgę orderu lub ozdobne sznury z chwostami.

sztandar dworski – używane w średniowieczu → weksylium o długości trzy do pięciu razy większej od szerokości, zwężające się w części swobodnej. Sztandary angielskie i włoskie miały zakończenia w kształcie pół-

kola lub dwóch półkoli, a szkockie, francuskie, hiszpańskie i portugalskie zakończone były jaskółczym ogonem. Sztandary dworskie miały nie tylko znormalizowany kształt, lecz także układ figur. W części czołowej znajdował się na ogół herb pana feudalnego bądź znak ziemski lub państwowy. W Anglii znakiem takim był czerwony krzyż św. Jerzego w białym polu, w Szkocji biały krzyż św. Andrzeja w polu niebieskim, a w Hiszpanii skwadrowany herb Kastylii i Leónu. Reszta płata miała tynktury herbu i była dzielona na trzy części skośnymi pasami, na których umieszczano → dewizę. W pierwszej części umieszczano godło herbowe i powtórzoną kilka razy → oznakę dworską, a w pozostałych powtórzoną oznakę dworską lub oznaki dworskie rodów spokrewnionych. W Anglii i Szkocji sztandary dworskie miały z trzech stron lamówkę w barwach → liberii.

Sztuka heraldyczna
XVII i XVIII w.



Herb Wielkiej Brytanii



Herb papieża Klemensa XI

sztuka heraldyczna – plastyczne kształtowanie herbów, uwzględniające specyficzną dla heraldyki stylizację godła oraz wszystkie obowiązujące w heraldyce reguły. Ponie-